

УДК: 615.834+502.7

DOI 10.33514/1694-7851-2024-4-337-342

**Темирбек уулу И.**

педагогика илимдеринин кандидаты, профессордун м.а.  
И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

[Temirbekuulu2018@mail.ru](mailto:Temirbekuulu2018@mail.ru)

**Төлөгөнова Г.А.**

ага окутуучу

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

[Tologonova.83@List.ru](mailto:Tologonova.83@List.ru)

**Бактыбек кызы Н.**

окутуучу

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

[Nurgul.baktybekova.92@bk.ru](mailto:Nurgul.baktybekova.92@bk.ru)

**Ташганбекова С.Б.**

магистрант

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

## **ДЕН-СОЛУКТУ ДАРЫЛОО ЖАНА ЧЫНДОО ТУРИЗМИН ӨНҮКТҮРҮҮДӨ ТАБИГЫЙ РЕСУРСТАРДЫ ПАЙДАЛАНУУ**

**Аннотация:** Санаториялык-курорттук иштерди уюштуруу курорттук бизнестин алкагында каралат. Курорттук ишкердиктин расмий, мыйзамдуу түрдө бекитилген аныктамасы төмөндөгүдөй: «Курорттук ишкердик – табигый дарылык ресурстарды пайдаланууга негизделген ооруларды дарылоо жана алдын алууну уюштуруу жана ишке ашыруу боюнча илимий жана практикалык ишгердин бардык түрлөрүнүн жыйындысы». Санаториялык-курорттук кызмат көрсөтүүлөр – эс алуучуларга санаториялык-курорттук дарылоого жана курорттук эс алууга болгон керектөөлөрүн канааттандыруу Демек ден соолук – бул эң чоң баалуулук, максатында курорттук зоналарда жайгашкан жайгаштыруу ишканалары тарабынан көрсөтүлүүчү кызматтар. Бул контексте алар рекреациялык кызматтардын бир бөлүгүн түзөт. Белгилей кетсек, санаториялык-курорттук кызмат көрсөтүүлөр калктын айрым категорияларына мамлекеттик милдеттенмелердин чектеринде санаториялык-курорттук жардам көрсөтүүнүн негизи болуп саналат. Санаториялык-курорттук кызматтардын кыйла кеңири бөлүгүн ден соолукту чындоо тармагына кошууга болот. аны сактоо учун жагымсыз экологиялык шарттарда ар тараптуу көңүл буруу керек.

**Негизги сөздөр:** дарылоо, туризм, рекреация, саякат, ден-соолук, эс алуу, аймак, клиникалар, ооруканалар, медициналык курорттор, курорттук мейманканалар, ден соолукту чындоо борборлору, термалдык курорттор, адистештирилген клиникалар, круиздер, SPA – кызматтар, термалдык суулар, дарылык баткак ж.б.

**Темирбек уулу И.**

кандидат педагогических наук, и.о. профессора

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева  
г. Бишкек

[Temirbekuulu2018@mail.ru](mailto:Temirbekuulu2018@mail.ru)

**Төлөгөнова Г.А.**

старший преподаватель

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

[Tologonova.83@List.ru](mailto:Tologonova.83@List.ru)

**Бактыбек кызы Н.**

преподаватель

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

[Nurgul.baktybekova.92@bk.ru](mailto:Nurgul.baktybekova.92@bk.ru)

**Ташганбекова С.Б.**

магистрант

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

## ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ В РАЗВИТИИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ И ТУРИЗМА

**Аннотация:** Организация санаторно-курортной деятельности рассматривается в рамках курортного дела. Официальным, законодательно закрепленным определением курортного дела является следующее: «Курортное дело — это совокупность всех видов научно-практической деятельности по организации и осуществлению лечения и профилактики заболеваний на основе использования природных лечебных ресурсов». Санаторно-курортные услуги – удовлетворение потребностей отдыхающих в санаторно-курортном лечении и санаторно-курортном отдыхе. Поэтому здоровье – величайшая ценность, услуги, предоставляемые гостиницами, расположенными в санаторно-курортных зонах. В этом контексте они являются частью рекреационных услуг. Следует отметить, что санаторно-курортные услуги являются основой оказания санаторно-курортной помощи отдельным категориям населения в пределах государственных обязательств. В сферу оздоровления можно включить достаточно широкий спектр санаторно-курортных услуг. чтобы сохранить его в неблагоприятных условиях окружающей среды, необходимо уделить внимание всем аспектам.

**Ключевые слова:** лечение, туризм, отдых, путешествие, здоровье, рекреация, регион, клиники, больницы, лечебные курорты, санатории, санатории, термальные курорты, специализированные клиники, круизы, СПА – услуги, термальные воды, лечебные грязи и т.д.

**Temirbek uulu I.**

Candidate of Pedagogical Sciences, acting Professor

Kyrgyz State University named after I. Arabaev

Bishkek c.

[Temirbekuulu2018@mail.ru](mailto:Temirbekuulu2018@mail.ru)

**Tologonova G.A.**

Senior Lecturer  
Kyrgyz State University named after I. Arbaev  
Bishkek c.  
Tologonova.83@List.ru  
**Baktybek kyzy N.**  
teacher  
Kyrgyz State University named after I. Arbaev  
Bishkek c.  
Nurgul.baktybekova.92@bk.ru  
**Tashtanbekova S.B.**  
master's student  
Kyrgyz State University named after I. Arbaev  
Bishkek c.

## USE OF NATURAL RESOURCES IN THE DEVELOPMENT OF HEALTH CARE AND TOURISM

**Abstract:** The organization of sanatorium-resort activities is considered within the framework of the resort business. The following is the official, legislated definition of spa business: "Spa business is a combination of all types of scientific and practical activities for the organization and implementation of treatment and prevention of diseases based on the use of natural medical resources." Sanatorium-spa services – meeting the needs of vacationers for sanatorium-spa treatment and spa vacation. Therefore, health is the greatest value, services provided by accommodation companies located in spa areas. In this context, they form part of recreational services. It should be noted that sanatorium-resort services are the basis of providing sanatorium-resort assistance to certain categories of the population within the limits of state obligations. A fairly wide range of sanatorium-spa services can be included in the field of health improvement. To preserve it in unfavorable environmental conditions, it is necessary to pay attention to all aspects.

**Key words:** treatment, tourism, recreation, travel, health, recreation, region, clinics, hospitals, medical resorts, sanatoriums, sanatoriums, thermal resorts, specialized clinics, cruises, SPA services, thermal waters, therapeutic mud, etc.

Тез өнүгүп жаткан дүйнөдө убакыттын жетишсиздигин, ошондой эле кыска каникулдарды эске алуу менен, рухий жана физикалык күчтөрдү калыбына келтирүүнүн бирден-бир жолу эс алуу, дарылоо жана калыбына келтирүүнү айкалыштыруу болуп саналат, ошондуктан дүйнө жүзүндө ден соолукту чыңдоо максатында саякаттар бүгүнкү күндө чоң мааниге ээ болууда.

Дарылоо жана ден соолукту чыңдоо туризми жаратылышка багытталган туристтик аймактардын рекреациялык потенциалын өнүктүрүүнүн келечектүү багыттарынын бири болуп саналат. Табигый рекреациялык ресурстар- ден- соолукту дарылоо жана чыңдоо туризмдин өнүктүрүүдө изилдөөнүн негизги объектиси. Ден-соолукту дарылоо жана чыңдоо туризмдин өнүктүрүү үчүн рекреациялык потенциалды изилдөөнүн өзгөчөлүктөрүн жана методологиясын аныктоо үчүн биринчи кезекте туризмдин бул түрүнүн негизги өзгөчөлүктөрүн карап чыгуу зарыл. Геоэкология экосфераны коом менен интеграциялоо процессинде изилдеген дисциплиналар аралык илим катары ден-соолукту дарылоо жана

чындоо туризмдин рекреациялык потенциалынын комплекстүү системасын географиялык, экологиялык жана социалдык-экономикалык жактан карап чыгууга мүмкүндүк берет [1]. Геоэкологиялык анализди колдонуу- рекреациялык ресурстарды пайдалануу, аларды изилдөөнүн жана мүмкүн болгон геоэкологиялык көйгөйлөрдүн алдын алуу үчүн сарамжалдуу пайдалануунун эффективдүү ыкмасы болуп саналат.

Табигый рекреациялык ресурстарды пайдалануу – адамдын физикалык жана психикалык абалын кайра калыбына келтирүү үчүн, коомдогу жашоону камсыз кылуучу эң маанилүү системалардын (комплекстердин) бири. Ар бир туристтик ишмердүүлүктүн багыты рекреациялык жаратылышты пайдалануу системасында, аймактын рекреациялык потенциалын которуудо озунун белгилүү бир талаптарды коюу менен озгочолукторго ээ.

Ден соолукту дарылоо жана чындоо туризмдин терминологиясынын маселелери көптөгөн чет элдик авторлордун жана орус окумуштуулардын эмгектеринде: А.М Ветитнев, А.С. Кускова, Е.Ж. Драчеванын эмгектеринде кеңири талкууланган. Дүйнөлүк практикада авторлор эки негизги багытты – дарылоо (медициналык) туризм жана ден соолукту чындоо туризм аныкташат.

Дарылоо (медициналык) туризм – бул бир өлкөнүн жашоочуларынын башка өлкөгө (шаарга), эс алуу, көңүл ачуу, ишкердик жана башка максаттар менен айкалышкан медициналык кызмат көрсөтүүлөрдү алуу үчүн көп учурда алыскы аралыктарга, анын ичинде чет өлкөгө саякатка чыгуу менен байланышкан, стоматологиялык же хирургиялык жардам алуу үчүн алардын туруктуу жашаган жерине караганда алда канча жеткиликтүү баада жана тейлөөнүн жогорку деңгээлинде жана сапатында саякаттоосу. (Медициналык туризм ассоциациясы URL: <http://www.medicaltourism.com>.)

Дарылоо туризм бейтаптарды медициналык борборлору өнүккөн өлкөлөрдө дарылануучу саякаттарын камтыйт. Бирок, акыркы убакта индустриясы өнүккөн өлкөлөрдөн келген туристтердин өз өлкөсүнүн медициналык кызматына көңүл бурбай, азыраак өнүккөн өлкөлөргө саламаттыкты сактоо кызматтарын издөө үчүн саякаттоо тенденциясы тездик менен өсүүдө. Жалпысынан медициналык туризм түшүнүгү медициналык жардам алуу максатында колдонулат. (Horowitz жана Rosensweig 2008)

Медициналык туризм – бул жөн гана ден соолукту чындоо үчүн саякат эмес, ошондой эле кызмат көрсөтүү чөйрөсүндөгү сооданы билдирген жана жок дегенде эки секторду: медициналык жана туризмди бириктирген экономикалык иш. Милица Букман жана Карла Букман, (Bookman, 2007)

Ден соолукту чындоо туризм – негизги максаты ден соолукту сактоо же чындоого болгон адамдардын саякаттоосунда пайда болгон мамилелердин жана кубулуштардын жыйындысы. Ошону менен бирге туристтер адистештирилген мейманканаларда жайгашып, илим менен техниканын акыркы жетишкендиктерине ылайык жогорку профессионалдык деңгээлде жардам алышат. Туристтерге ар кандай ден соолукту чындоо программаларын камтыган комплекстүү тур пакети берилет: фитнес, жашартуу, туура тамактануу жана диета, Муллер жана Кауффман (2001) эс алуу жана медитация, ошондой эле психикалык активдүүлүктү жогорулатууга багытталган билим берүү программалары. Travel to Wellness (URL: <http://www.traveltowellness.com/>)

Дарылоо-ден соолукту чындоо туризм (медициналык) – рухий жана физикалык күчтү сактоо, калыбына келтирүү жана өркүндөтүү үчүн туруктуу жашаган жеринен тышкаркы саякаттар. Р. Каррера жана көпүрөлөр (Carraera, P. & Bridges, 2006)

Медициналык туризм – бул кардарга кам көрүүгө багытталган эс алуу жана көңүл ачуу жана жеке ден соолук программаларынын жыйындысы. Рихтер (Драчева, 2008)

Медициналык жана ден соолукту чыңдоо туризми – бул бир нече сөз менен сүрөттөп берүүгө мүмкүн болбогон тармак. Медициналык жана илимий аспектилердин ден соолукту чыңдоо туризмдинин комплекстүү мамилеси менен айкалышы чечмелөөдө байкаларлык бошлукту жаратат, бул бүткүл тармакты аныктоону кыйындатат. Стефано жана Кристин Эразо, 2009

Дарылоо туризми – саякаттын негизги мотиви катары туристтердин өздөрүнүн же корпоративдик каражаттарынын эсебинен дарылоо, диагностикалык, реабилитациялык, профилактикалык жана рекреациялык кызматтардын бир бөлүгү. (Ветитнев А.М., 2010)

Чет элдик булактарда медициналык жана ден -соолукту чыңдоо туризми категориясы эң жакын болгон «ден- соолук туризми» (сөзмө-сөз «ден- соолук туризми») түшүнүгү да кездешет. Ошол эле учурда кээ бир авторлор медициналык туризм жок деп эсептешет, бирок медициналык (медициналык) туризм жана ден- соолукту чыңдоо туризми деген түшүнүктөр көбүрөөк мааниге ээ; башкалар медициналык туризм деген терминди медициналык туризмдин синоними катары колдонушат. Ал эми үчүнчү топ медициналык жана ден-соолукту чыңдоо туризми эки категорияны – медициналык жана ден- соолукту чыңдоо туризмдин камтыйт деп болжолдойт. Белгилей кетсек, ден- соолукту чыңдоо туризмдин жана ден- соолукту чыңдоо туризмдин концепциясындагы негизги пункттар дарылоо жана калыбына келтирүү гана эмес, ошондой эле оюн-зоок программаларынын бардык түрлөрү болуп саналат[5].

Саякаттоо боюнча туристтерди категорияга болуп карай турган болсок: медициналык жардамга муктаж же кымбат баалуу процедуралардан өтүүнү каалагандар, ден- соолугуна кам көргөн дени сак адамдар деп кароого болот.

**Саякаттоонун мотивдери:**

- өз өлкөсүнүн башка региондоруна же башка өлкөлөргө жогорку квалификациялуу медициналык жардам алуу үчүн саякаттоо,
- арзан медициналык жардамды издегендер
- дарылоонун ордуна ден соолукту сактоо жана чыңдоо,
- сергек жашоого кызыккандар жашаган жеринде жок кызматтар боюнча сунуштарды издөө

**Саякаттоо аймактары:** Клиникалар, ооруканалар, медициналык курорттор, курорттук мейманканалар, ден соолукту чыңдоо борборлору, термалдык курорттор, адистештирилген клиникалар, круиздер. Бул жайларда медициналык кызматкерлердин катышуусу талап кылынат.

**Эн маанилуу кызматтар жана ресурстар:** косметология, хирургиялык, стоматологиялык кызматтар жана SPA – кызматтар, ден соолукту чыңдоо программалары, табигый дарылык ресурстарды активдүү пайдалануу – термалдык суулар, дарылык баткак ж.б.

Ошентип, чет өлкөлүк авторлордун аныктамаларына талдоо жүргүзүүнүн негизинде медициналык жана ден соолукту чыңдоо туризми ден соолук туризми түшүнүгүнө кыйла жакыныраак. Экинчи жагынан, биз медициналык жана ден соолукту чыңдоо туризмдин мейли ал татаал операция болобу же жөн эле ден соолукту чыңдоо процедуралары болобу ден соолукту чыңдоо максатындагы ар кандай саякаттын жалпы түшүнүгү катары карасак болот.

Ар бир өлкөнүн саламаттыкты сактоо системасынын түрү жана бүтүндөй мамлекеттин өнүгүү деңгээли менен аныкталуучу медициналык жана ден соолукту чыңдоо туризмдин калыптануу өзгөчөлүктөрү бар [2].

Дарылоо жана ден-солукту чыңдоо туризмдин өнүгүшү- курорттук бизнестин бир убакта өнүгүүсү менен алдын ала аныкталат. Ал табигый дары-дармек каражаттарын колдонуунун негизинде оорулардын алдын алууну, дарылоону жана пациенттерди реабилитациялоону, курортторду уюштуруу, куруу, башкаруу, жарандарды дарылоо жана маданий жактан тейлөө, табигый дарылык ресурстарды пайдалануу жана коргоо жана курортторду санитардык жактан коргоо боюнча чаралардын комплекси уюштуруу жана ишке ашыруу боюнча илимий жана практикалык иштердин бардык түрлөрүнүн жыйындысы катары түшүнүлөт. (Мамлекеттик саясаттын концепциясы, 2003).

Демек, экономиканын бул тармактарына каршы турууга болбойт. Ага мисал төмөндөгүдөй:

- Ден-соолукту дарылоо жана чыңдоо туризмдин өзгөчөлүктөрүн жана ден соолукту дарылоо жана чыңдоо туризмдин калыптандырууда рекреациялык потенциалды колдонуунун өзгөчөлүктөрүнө көңүл буруу;
- аймактык өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен теориялык идеяларды башка аймактарга да көбөйтүү сунуштоо;
- регионалдык медициналык-рекреациялык туризм борборлорун көбөйтүү аймактын физикалык ресурстарын комплекстүү жана сарамжалдуу пайдаланууну камсыз кылат, ошол эле учурда саламаттыкты сактоо жана медициналык тейлөө чөйрөсүндө региондун атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатат;

Жыйынтыктап айтканда дары-дармектик жаратылыш ресурстары, алардын өндүрүмдүүлүгүн баалоо боюнча чогултулган материалдар, ошондой эле туризмди кластерлештирүү жаатында сунушталып жаткан чаралар ден соолукту дарылоо жана чыңдоо туризмдин өнүктүрүү жаатындагы региондук саясаттын багыттарын ондоого жана өлкөнүн атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга мүмкүндүк берет десек жаңылышпайбыз.

#### **Колдонулган адабияттар:**

1. Ветитнев А.М. О соотношении понятий «лечебный туризм» и «курортное дело»// Санаторно-курортные организации: менеджмент, маркетинг, экономика, финансы. – 2011. – №03. – С.9-12.
2. Ветитнев А.М., А.В. Дзюбина: Санаторно-курортные и SPA- услуги: противопоставление или совместное развитие? // Вестник национальной академии туризма. – 2012 – №2(22) апрель-июнь. – С. 48-52.
3. Деркачева Л.Н. Методический подход к оценке бальнеологического потенциала природной территории // География и природные ресурсы. – 2004. – №2. – С. 123-130.
4. Зорин И.В., Каверина Т.П., Квартальное В.А. Туризм как вид деятельности, М.: Финансы и статистика, 2005. – С.288.
5. Курорты: Энциклопедический словарь. – М.: «Советская энциклопедия», 1983. – С. 560.

**Рецензент: кандидат географических наук, доцент Кермалиев Р.С.**